

РЕЗЮМЕ

Д. І. Наумов Ідейно-символічний простір пострадянського суспільства в контексті символічної політики.

У статті розглядається проблематика формування ідейно-символічного простору пострадянського суспільства за допомогою символічної політики, конституційованої і реалізованої різними політичними акторами. В якості методологічної основи дослідження використовується такий підхід, як «memory studies». Він актуалізує теоретичне осмислення проблем історичної рефлексії на груповому та соціальному рівні, конструювання соціокультурного простору і форм репрезентації групової ідентичності.

Ключові слова: ідейно-символічний простір, пострадянське суспільство, символічна політика, історична пам'ять, коммеморація.

SUMMARY

D. I. Naumov. Ideological and symbolical space of Post-Soviet society in a context of symbolical policy

In article the perspective of formation of ideological and symbolical space of Post-Soviet society by means of symbolical policy which is created and realized by various political actors is considered. As a methodological basis of research such approach, as «memory studies» is used. It staticizes theoretical judgment of problems of a historical reflection at group and social level, designing of sociocultural space and forms of representation of group identity.

Key words: ideological and symbolical space, Post-Soviet society, symbolical policy, historical memory, kommemoration

УДК: [316.454.3:165.742]:299.4(045)

О. С. Поліщук

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ПРИНЦИП ГУМАНІЗМУ В КОЛЕКТИВНІЙ ДІЇ

Розглянуто суспільство як сукупність людей, що базується на взаємодії та взаємостосунках. Визначено місце гуманізму у соціальній структурі. Проаналізовано значення цього явища у конструюванні колективної дії. Доведено, що соціальна структура є не що інше, як взаємодія соціальних груп, індивідів, які утворюють соціальну систему і ґрунтуються на принципах гуманізму й толерантності. Зазначено, що без цих принципів колективна дія відбутися не може. Адже завдяки цим принципам людина проникає в соціальну групу, вибирає її і своєю дією доводить свою рівнозначність. З іншого боку – соціальна група намагається навчити цю людину, допомогти їй розкритися, а це свідчить про те, що в

такій групі людині буде комфортно, вона діятиме відповідно до мети групи і власних потреб. Це є необхідною умовою формування колективної дії.

Ключові слова: людина, соціальна група, суспільство, толерантність, колективна дія, дія, взаємодія.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Актуальність даної теми полягає в тому, що суспільство не є сталим, воно постійно перебуває в русі, що має неабиякий вплив на його структуру, яка зазнає трансформаційних, модернізаційних та інших змін. Відповідних процесів зазнає і колективна дія його соціальних елементів. Це створює потребу в ретельному аналізі та дослідженні колективної дії соціальної структури, що дозволить визначити тенденції її подальшого розвитку, науково обґрунтувати та систематизувати зміни, що поступово або раптово відбуваються. Вивчення цієї проблеми дозволить дійти висновку щодо розвитку соціальних процесів, передбачити позитивні та негативні наслідки колективної дії елементів соціальної структури, встановити місце гуманізму і толерантності у їх взаємодії.

Отже, зважаючи на вищевикладене, **метою статті** є з'ясування місця гуманізму в системі взаємовідносин елементів соціальної структури суспільства.

Завдання статті: розкрити суть суспільства та його соціальної структури; показати місце гуманізму і толерантності у взаємовідносинах елементів соціальної структури в загальній системі суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання поданої проблеми. Питанням вивчення соціальної структури суспільства приділяли велику увагу філософи різних часів і поколінь. Так, вже в період розвитку античної філософії давньогрецький філософ Платон виділяв в соціальній структурі суспільства такі стани: філософи, які керують державою, воїни, які охороняють її від ворогів, і працівники (селяни і ремісники, яких держава підтримує матеріально).

У європейській філософії XVII–XVIII століття вивченню проблем соціальної структури суспільства багато уваги приділяли такі філософи, як Т. Гоббс, Фур'є, Ж.-Ж. Руссо та ін. Німецький філософ Г. В. Ф. Гегель у своїх працях, перш за все в «Філософії права», розгорнув глибоку і всебічну картину соціальних відносин, яка була потім всебічно розвинена в працях Маркса і Енгельса.

Проблеми, пов'язані з вивченням соціальної структури суспільства та взаємодії соціальних елементів у соціальній системі суспільства, знайшли своє відображення в працях як радянських, так і зарубіжних філософів XX століття, причому необхідно відзначити, що підхід до багатьох сторін цієї проблеми як у минулому, так і в даний час залишається різним: для діалектико-матеріалістичного розуміння історії особливо характерно те, що в якості основи соціальної структури суспільства розглядається розвиток

матеріального виробництва і ті відмінності, що пов'язані з матеріальними сторонами життя людей.

Такий підхід до вивчення цієї проблеми свідчить про наступне: в сучасній соціальній філософії питання соціальної структури є актуальними і до кінця не вивченими. Також поза увагою залишаються окремі питання, що пов'язані із взаємодією соціальних елементів у соціальній структурі суспільства.

У цьому контексті варто звернути увагу на таке явище як гуманізм. Питанням взаємовідносин, що ґрунтуються на гуманістичних засадах, займалися вчені-філософи В. Барулін, Ю. Волков, Г. Гівішвілі, В. Гінзбург, В. Жукоцький, В. Кувакін, І. Фролов, Г. Шевелев. Теоретичною основою гуманізму Західної Європи є ідеї марксизму, асоціанізму (одного з основних напрямів світової психологічної думки, що пояснює динаміку психічних процесів за допомогою принципу асоціації). А. де Токвілль, Дж. М. Бруно, М. Ноулз визнають головною метою суспільства – досягнення загального блага через всебічний розвиток особистості, і участь її в житті спільноти (колективу, асоціації, групи).

Отже, даний аналіз спонукає нас до визначення місця гуманізму і толерантності в колективній дії груп, що утворюють соціальну структуру.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що суспільство – це сукупність людей, яка базується на взаємодії та взаємостосунках. Суспільство – найзагальніша система зв'язків і відносин між людьми, що складається в процесі їхньої життєдіяльності (людське суспільство); історично визначений тип соціальної системи (первісне, рабовласницьке, феодальне, капіталістичне, комуністичне суспільство); специфічна форма соціальної організації, що склалася в процесі історичного розвитку даної країни [11].

Відомий дослідник, суспільствознавець Е. Дюркгейм так характеризує суспільство: суспільство – це найбільш могутній фокус фізичних і моральних сил, який тільки існує у світі. Ніде в природі не зустрічається таке багатство різноманітних матеріалів, сконцентрованих у такій мірі. Не дивно, що з суспільства виділяється своєрідне життя, яке, реагуючи на елементи, що його складають, перетворює їх і підіймає до найвищої форми існування [2, 5]. У такому розумінні суспільства, дослідник намагається відобразити різноманіття його елементів, що відображає соціальну структуру.

З іншої точки зору до розуміння суспільства підходить П. Сорокін. В основу його поглядів покладено взаємодію між цими елементами, яка породжує колективну дію. Суспільство, на його думку, означає не тільки сукупність декількох одиниць (осіб, індивідів тощо), але припускає, що ці одиниці не ізольовані одна від одної, а знаходяться між собою в процесі взаємодії, тобто впливають одна на одну тим чи іншим чином, стикаються одна з одною і мають між собою той чи інший зв'язок [8, 28].

Таким чином, суспільство (соціум) можна визначити як сукупність усіх форм і способів взаємодії і об'єднання людей. В такому широкому значенні

суспільство включає в себе все, що відрізняє цю систему від природно-космічних явищ, дозволяє розглянути створену людиною реальність як особливу форму руху матерії. Суспільство, як система взаємодії людей, визначається певними внутрішніми суперечностями – між природою і суспільством, між різними соціальними спільнотами, між суспільством і особистістю.

З цієї точки зору це явище гідне дослідження, оскільки у ньому простежуються такі особливості, як взаємовідносини індивідів, що породжують колективну дію і створюють можливість людині піднятися з усіма разом над своєю тваринною, біологічною природою і творити власну, властиву лише їй, надбіологічну реальність.

Виходячи з цього, соціальна філософія, як одна з галузей філософського знання, визначає специфіку і тенденції розвитку людського суспільства, механізми його утворення та закони існування, місце людини в ньому, соціальну будову суспільства, форми його організації, спрямованість та сенс людської історії, духовні основи суспільства.

Суспільство є надскладною системою, яка формується в міру розвитку здатності людей відокремлювати себе від природи. Філософія визначає три основні групи факторів, які обумовлюють розвиток людського суспільства – праця (специфічно людська доцільна діяльність); спілкування (колективний характер діяльності і життя); свідомість (пізнання, інтелект, духовний зміст людської діяльності).

Тобто суспільство є тим середовищем, в якому людина завдяки вищеперахованим факторам схильна до колективної дії.

Однак варто пам'ятати, що соціальне середовище, в якому перебуває людина, є багатошаровим. У зв'язку з цим, важко не погодитися з думкою Е. Минта, яка зазначає, що в сучасній науці утворилося декілька базових до вивчення соціальної структури суспільства: класовий, стратифікаційний, інституціональний (нормативно ціннісний), і, враховуючи останні досягнення науки, – соціально-мережевий [6, 69–73]. Проте деякі науковці (П. Бурдье, Л. Юнін, П. Штомпка) вважають, що зараз фокус аналізу вивчення соціальної структури суспільства зосереджений на конкретних діяльних суб'єктах – на окремій соціальній групі або, подекуди, навіть на окремих індивідах, що відбувається перехід від вивчення макросередовища до мікросередовища, яке вже доволі важко розглядати в контексті зазначених підходів. Однак виняток становить соціально-мережеве суспільство [1; 3; 13].

Це свідчить про відповідний рівень організованості й упорядкованості власної структури суспільства і дає підстави стверджувати, що соціальна структура суспільства є комплексним, багатомірним утворенням, де кожен елемент представлений індивідами і колективною дією. Соціальна структура суспільства – ієрархічно упорядкована сукупність індивідів, соціальних груп, спільнот, організацій, інститутів, що об'єднані тісними зв'язками і відносинами, які ґрунтуються на принципах гуманізму.

Розглядаючи питання соціальної структури суспільства, доцільно зупинитися на аналізі змін, що відбуваються в соціальній структурі суспільства в сучасних умовах. Не претендуючи на повноту аналізу цих процесів, звертаємо увагу на головних, і, перш за все, пов'язаних з розвитком НТР та змінами, які відбуваються в результаті економічних і політичних процесів.

Прискорення науково-технічного прогресу, яке отримало свій початок у 60-х роках минулого століття, призвело до значних змін не тільки в розвитку науки і техніки, але й в усій соціальній структурі суспільства. Це явище особливо проявило себе в найбільш розвинених в економічному відношенні країнах (США, Японії, Німеччини та ін.), хоча його вплив все більше позначається і на розвитку інших країн. Ускладнення техніки, технології виробництва призвело до значного зростання у складі робітничого класу питомої ваги висококваліфікованих і різкого зменшення частки некваліфікованих і малокваліфікованих робітників. А це, в свою чергу, призвело до зміни вимог, необхідних для підготовки робочої сили.

В результаті прискорення науково-технічного прогресу і тривалої класової боротьби відбулися помітні зміни в матеріальному становищі людей найманої праці. Основна маса людей найманої праці (економічна основа робочого класу) перемістилася в середні та забезпечені верстви суспільства, яка працює за наймом населення і стає не тільки основним платником податків, але достатньо інформованим виборцем і громадянином, з більш визначальним обличчям і політикою урядових організацій, всього суспільства.

Серед працюючих за наймом все більше сьогодні стає тих, хто має власні будинки і невеликі земельні ділянки, акції та страхові поліси, транспортні засоби тощо. Замість «простої і ясної» фігури пролетаря, «якому нема чого втрачати», виникло багато «прикордонних» (перехідні соціальні верстви робітника-власника, найманого робітника-кооператора ін.). Все це свідчить про те, що під впливом НТП та інших об'єктивних процесів у економічно розвинених країнах відбуваються помітні зміни в соціальній структурі суспільства, формування нових шарів, зміна їх ролі в житті суспільства.

Помітні зміни в соціальній структурі відбуваються і в колишніх соціалістичних країнах. Розвиток демократичних процесів і тих змін, що відбуваються у сфері економіки і пов'язані з формуванням нових форм власності, поряд з існуванням таких основних соціальних груп як робітничий клас, селянство, інтелігенція та службовці, йде досить активний процес формування так званого «середнього класу» – шару підприємців, які в більшості з цих країн займають поки невелику питому вагу в загальній структурі суспільства, але в майбутньому, мабуть, вони будуть відігравати більш значну роль як в економіці, так і в політиці. У країнах СНД у сільській місцевості розвивається шар фермерів, тобто селян-власників.

Розвиток ринкових відносин, з одного боку, призведе до різкого скорочення окремих галузей і виробництв, які займали в минулому значну питому вагу в економіці соціалістичних країн, що сприяє вивільненню значної кількості робітників, службовців та інженерно-технічних працівників. З іншого боку, проведення реформ сприяло розвитку нових галузей, цілих сфер діяльності (банківська справа, комерційні структури тощо.). А це, в свою чергу, призводить до збільшення попиту на працівників нових професій. У результаті цих та інших явищ, пов'язаних з розвитком ринкових відносин, у соціальній структурі суспільства відбуваються значні зміни як позитивного, так і негативного характеру. Відбувається розшарування суспільства на багатих і бідних, значно посилюючи процес соціальної диференціації, а також соціальної мобільності, коли великі маси людей переходять, в силу різних причин, з одного соціального шару в інший і т. д.

Проблеми ієрархічного структурування суспільства розглядаються теорію соціальної стратифікації. В її межах існує чимала кількість традицій, підходів, парадигм, концепцій, шкіл, які ґрунтуються на різних науково-світоглядних позиціях. Класифікація теорій соціальної стратифікації в науковій літературі, зазначає Е. Минта, переважно зводиться до виділення полярних напрямів. Загалом у діючій теорії стратифікації суспільства сформувалися об'єктивістська та суб'єктивістська традиції; субстанціоналістська та структуралістська парадигми; структурний, діяльнісний та структурно-діяльнісний підходи; теорії номіналізму та реалізму тощо. Виділяють дихотомічні (засновані на конфлікті), функціональні (засновані на кооперації), традиційні (засновані на ієрархії) форми структурування суспільства. Теоретичний аналіз елементів соціальної структури реалізується у площинах класового та стратифікаційного підходів, а також з позиції теорії реальних соціальних груп [6, 69–73]. Іншими словами, наявність таких підходів до вивчення соціальної структури суспільства підводить нас до думки, що це є внутрішній устрій суспільства, який складається з відповідно розташованих, упорядкованих елементів, що взаємодіють між собою.

Російські дослідники О. Шкаратан, Н. Сергєєв пропонують при вивченні соціальної структури суспільства ґрунтуватися на концепціях реальних соціальних груп [12]. Прихильники цієї концепції, соціальні класи і прошарки є одиницями мікросоціальної структури всього суспільства, а також мезосоціальної структури територіальних спільнот. Стосовно всіх них «соціальна група» – родове, збірне поняття. Систематизуючими характеристиками є соціально обумовлені потреби – економічні, духовні, політичні тощо. Реальна група має свою внутрішню структуру: ядро і периферію з поступовим ослабленням сутнісних властивостей, за якими вона виділяється в міру віддалення від ядра.

Як приклад, можна зазначити, що суспільство складається з соціальних груп, зумовлених спільною діяльністю, соціально просторово-часовим

існуванням, груповими установками та орієнтаціями. У соціальні групи люди об'єднуються на підставі спільних соціальних інтересів, що зумовлюють їхні дії. Формуються вони з представників різних груп, залежно від їх становища та ролі в суспільному житті. Оскільки інтереси, скажімо, в робітника і підприємця різняться між собою, то вони утворюють різні соціальні групи. Але соціальні інтереси груп, формуючись на основі індивідуальних інтересів їх учасників, не замикаються у власних егоїстичних рамках, а, використовуючи принципи гуманізму, толерантності, у процесі взаємодії індивідів виробляють інтерес групи як цілісності колективної дії, які є втіленням інтегрованих, спільних інтересів індивідів, що належать до цих груп. Соціальний інтерес завжди спрямований на збереження або зміну її становища в суспільстві.

Отже, соціальна структура є не що інше, як взаємодія соціальних груп, індивідів, які утворюють соціальну систему, ґрунтується на принципах гуманізму й толерантності. Зазначати про те, що соціальна структура утворює соціальну систему не є помилкою, оскільки всі елементи соціальної структури тісно взаємодіють між собою, і вплив на один з її елементів призводить до того, що цього впливу зазнають й інші елементи, що свідчить про їх системність.

Важливу роль у взаємовідносинах відіграють принципи гуманізму, без яких не може відбутися колективна дія. Адже завдяки цим принципам людина проникає в соціальну групу, вибирає її і своєю дією доводить свою рівнозначність. З іншого боку – соціальна група намагається навчити цю людину, допомогти їй розкритися, а це говорить про те, що в такій групі людині буде комфортно, вона діятиме відповідно до мети групи і власних потреб. Це є необхідною умовою формування колективної дії. Людина, як складова соціальної структури соціальної системи, є вищою цінністю. Вона породжує колективну дію, робить її ефективною чи неефективною, підсилює чи послаблює. Іншими словами, без неї, її діяльності неможлива колективна дія. Адже саме гуманізм відіграє важливу роль у колективній дії соціальних елементів: він задовольняє прагнення людини до створення гідних умов людського життя, утворює можливості турбуватися про інших, чим сприяє людині подолати межу самотності й включає її у процес діяльності.

Людина і суспільство постійно взаємодіють. Людини поза суспільством, поза об'єктивними соціально-економічними умовами не буває. Щоб стати людиною і ввійти до людського співтовариства, мало народитися фізично. Потрібне друге, соціальне народження. Людина народжується як член свого суспільства, а не як тільки біологічний організм. Вона народжується як росіянин, француз чи українець і, нарешті, вона народжується певного року. Тільки ця соціальна та історична локалізація робить її реальною й визначає зміст її життєвого й культурного стану та її здібностей. Основою, на якій зростає людина, природним полем її діяльності є батьківщина. Сутність людини становлять саме ті якості, потреба в яких відрізняє дане суспільство в його історичній своєрідності від будь-якого

іншого. В ній втілюється складний ансамбль суспільних відносин, завдяки яким людська особа стає історично реальною і культурно продуктивною.

При цьому головну роль відіграє не сама кількість суспільних відносин, а об'єднання тільки тих з них, які людина здатна засвоїти. Ні сутність людини, ні її здібності не будуються за шаблоном, не проявляються у вигляді готового формування із заданими властивостями. Вони завжди – процес, завжди рух, вони завжди відносні. Тому здібності людини проявляються винятково за сприятливих умов, що містять не тільки зовнішні умови і об'єктивні соціально-економічні зв'язки, але й змістовні структури свідомості. Стан останніх є особливо значущим для розуміння процесу становлення і розвитку здібностей. Самі сприятливі обставини не зможуть сприяти розвитку здібностей людини, якщо вона не готова скористатися умовами, що склалися. Становлення здібності передбачає свідоме ставлення до своїх потенцій, що ґрунтується як на зовнішній (всі численні зобов'язання й зв'язки людини), так і на внутрішній (бажання, мотивації) необхідності. Трансформація зовнішньої необхідності у внутрішню зумовлена активністю і творчим ставленням самої людини до процесів свого самоствердження і прагненням особистісного зростання.

Одна із дослідників гуманізму Т. Панфілова, даючи визначення цьому поняттю, особливу увагу звертає на діяльність суб'єкта, що є необхідною умовою розвитку суспільства і колективної дії [7, 116]. З цього приводу висловив цікаву думку А. Леонтьєв, який людину розглядав як силу і виконавця сукупного процесу праці, що реалізовує себе у діяльності, а не як пасивний суб'єкт історичного процесу [4]. Зважаючи на такі підходи, ми можемо стверджувати: людина є складовою соціальної групи, її діяльність у сучасних умовах ґрунтується на гуманістичних принципах, вона є тим рушієм, яка своєю діяльністю в колективній дії соціальної структури змінює історію. Особливо це простежується в переломні періоди суспільного поступу. Таким, на думку І. Усанова, є кінець ХХ початок ХХІ ст. Адже в цей момент, зазначає автор, загострилися кризові процеси, що супроводжують життя сучасної цивілізації. Це знайшло своє яскраве виявлення в так званій антропологічній кризі, зневірі в людину, яка своєю діяльністю, з одного боку, створила надзвичайно багатий за науковими, технологічними, культурними можливостями світ («постіндустріальне суспільство», «інформаційне» суспільство, цивілізація «третьої хвилі»), а з іншого, – породила глобальні суперечності, загострення яких ставить під сумнів саме подальше існування людства, переміщує людину «по той бік еволюції і культури» [10, 90–96].

Отже, людина в перехідні моменти суспільного розвитку стає «загубленою», вона зустрічається з тим, що все, що вона робить, не приносить ніякого задоволення. І, зрозуміло, що в такій ситуації колективна дія соціальних елементів, утворень згасає. Окремі соціальні структури зникають, трансформуються, а це також накладає свій відбиток на

колективну дію. Крім цього, людині в такі моменти важко перелаштуватися – наслідок – втрата реальності. Подолати такий стан неможливо без гуманізму.

Гуманізація підсилює її соціальну спрямованість. Першочерговою стає проблема пошуку балансу інтересів окремої людини, соціальної групи (колективу, підприємства) і суспільства в цілому. Якщо співвідношення буде встановлене, виникне необхідність розробки науково обґрунтованих рекомендацій з забезпечення балансу інтересів у практичній діяльності.

Баланс інтересів найбільш виразно проявляється в характері відносин. Вони містять чималий спектр питань – проведення колективних й індивідуальних переговорів, укладення договорів і угод, визначення умов праці і розміру її оплати, вирішення трудових конфліктів і участь працівників в управлінні виробництвом.

Тобто взаємовідносини в соціальній групі, соціальній структурі в сучасних умовах мають ґрунтуватися на принципах гуманізму. Це свідчить про те, що гуманізм має стати ідейною основою колективної дії. На принципах гуманізму повинна будуватися вся система політики, культури, економіки, життєдіяльності, соціальної політики, соціальної організації; мають регулюватися суспільні відносини, які сприяють досягненню в суспільстві стабільності, порядку, злагоди тощо, а це, в свою чергу, робить колективну дію життєдіяльнісною.

Варто зауважити, що колективна дія ґрунтується не лише на принципах гуманізму, а й толерантності. Адже, як зазначає О. Труш і А. Черняк, толерантність – це передовсім визнання того, що всі ми, як особистості, як представники різних соціальних груп, носії певної культури, відрізняємося один від одного [9, 122–126]. Вже самі ці відмінності є самодостатньою цінністю і потребують захисту. Діяти разом, залишаючись різними, – цю засадничу мету можна реалізувати за допомогою толерантності [5]. Толерантність є необхідною передумовою ефективних колективних дій у творенні структури соціальної системи суспільства. Взаємна терпимість може забезпечити політичне та культурне підґрунтя соціально-економічному розвитку країн. Толерантність як цінність дозволяє запобігти шовінізму і ксенофобії.

Толерантність є об'єктивною необхідністю у процесі численних контактів людини з іншими етносами в багатоетнічному світі, де людина, яка належить до певного етносу, споконвічно належить усій сукупності багатоетнічного представленого співтовариства й виступає учасником його відтворення. Крім того, толерантність визначається як повноважне ставлення до чужої думки, лояльність в оцінюванні вчинків і поведінки інших людей, готовність до розуміння і співробітництва у вирішенні питань міжособистісної, групової й міжнаціональної взаємодії. Діалог, зокрема, діалог культур у структурі соціальної системи, – є одним з основних варіантів формування толерантності.

Загальні висновки із зазначених проблем. Отже, виходячи з вищевикладеного аналізу, ми можемо дійти наступних висновків:

суспільство є структурованим і складається з різних соціальних груп, які утворюють соціальну систему; всі елементи соціальної системи між собою взаємодіють. Така взаємодія породжує колективну дію. Ефективність її напряму залежить від тісної співпраці індивідів і тих соціальних структур, до складу яких вони входять. А це неможливо без принципів гуманізму і толерантності. Оскільки саме ці соціальні явища можуть забезпечити злагоджену дію усього соціально організму, вони виступають як механізм саморозвитку та саморегуляції і в такий спосіб підвищують колективну дію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурдьє П. Социальное пространство : поля и практики / П. Бурдьє : Пер. с фр. – М. : Институт экспериментальной социологии, 2005. – 576 с.
2. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии / Э. Дюркгейм. – М. : Наука, 1991. – 575 с.
3. Ионин Л. Г. Социология культуры путь в новое тысячелетие / Л. Г. Ионин. – М. : Логос, 2000. – 432 с.
4. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / Алексей Николаевич Леонтьев. Избранные произведения. – М., 1983. – Т. 1. – 390 с.
5. Майборода О. Сприяння поширенню толерантності у поліетнічному суспільстві / О. Майборода, Р. Чілачава, Т. Пилипенко та ін. – К. : Фонд «Європа ХХІ», 2002. – 312 с.
6. Минта Е. П. Соціальна структура сучасного суспільства / Минта Ельвіна Петрівна // Філософія та соціологія трансформаційного суспільства / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 24–26 травня 2012 року. – Сімферополь : Кримський інститут бізнесу, 2012. – С. 69–73.
7. Панфилова Т. В. О содержании понятий «гуманизм» / Т. В. Панфилова // Философские науки. – 1990. – № 9. – С. 116.
8. Сорокин П. А. Человек, цивилизация, общество / П. А. Сорокин. – М. : Политиздат 1992. – 543 с.
9. Труш О. Толерантність як механізм саморегуляції поліетнічного суспільства / Олександр Труш, Андріана Черняк // Публічне управління. – 2011. – № 4(8). – С.122–126.
10. Усанов І. В. Ідеї гуманізму в контексті сучасного філософського дискурсу / І. В. Усанов // Інтелект. Особистість. Цивілізація [Текст] : Темат. зб. наук. пр. із соц.-філос. пробл. Вип.8 / гол. ред. О. О. Шубін. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2010. – С. 90–96.
11. Філософський словник. За редакцією В. І. Шинкарука. Київ, Головна редакція Української Радянської енциклопедії, 1986. – 678 с.
12. Шкаратан О. И. Социальное расследование и его воспроизводство в современной России / Шкаратан О.И., Сергеев Н.В. – М. : ГУ ВШЭ, 2003. – 100 с.
13. Штомпка П. Социология социальных изменений: Пер. с англ. / П. Штомпка. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 416 с.

РЕЗЮМЕ

А. С. Полицук Принцип гуманизма в коллективном действии.

Рассмотрено общество как совокупность людей, что базируется на взаимодействии и взаимоотношениях. Определено место гуманизма в социальной структуре общества. Проанализировано знание этого явления в конструировании коллективного действия. Доведено, что социальная структура является ни чем иным, как взаимодействие социальных групп, индивидов, которые создают социальную систему и базируется на принципах гуманизма и толерантности. Указано, что без этих принципов коллективного действие состояться не может. Ведь благодаря этим принципам человек проникает в социальную группу, выбирает ее и своим действием доводит свою равнозначность. С другой стороны – социальная группа пытается научить этого человека, помочь ему раскрыться, а это свидетельствует о том, что в такой группе человеку будет комфортно, он будет действовать соответственно цели группы и соответственно потребностей. Это является необходимым условием формирования коллективного действия.

Ключевые слова: человек, социальная группа, общество, толерантность, коллективное действие, действие, взаимодействие.

SUMMARY

O. Polishchuk Principle of humanism in collective activity.

The society as a totality of people that is based on the interaction and interrelations has been studied in the article. The place of humanism in the social structure has been determined. The meaning of this phenomenon in constructing collective activity has been analyzed. It is proved that social structure is nothing else but interaction of social groups, individuals, who form social system and are grounded on the principles of humanism and tolerance. It is mentioned that without these principles collective activity cannot happen. Owing to these principles a person penetrates into a social group, chooses it and by his or her activity proves equivalence. On the other hand – social group tries to teach this person, help him to reveal himself, and it affirms the fact that in such group the person will feel himself comfortably, he will act according to the goal of the group and own needs. It is the essential condition of forming collective activity.

Key words: person, social group, society, tolerance, collective activity, activity, interaction.